

РЕЦЕНЗІЇ

ПЕРСПЕКТИВИ АРХІВНОЇ СПРАВИ

(З нагоди виходу у світ збірника праць колишнього Генерального секретаря Міжнародної ради архівів Шарля Кечкеметі: Charles Kecskemeti. *Sovereignty. Disputed Claims. Professional Culture: Essays on Archival Policies.* – Brussels, 2000. – 365 p.)

З тоді ще діючим Генеральним секретарем Міжнародної ради архівів (МРА) я познайомився у 1999 році у Москві на міжнародній конференції. Вже немолодий, але досить енергійний, він проявив помітний інтерес до Державного архіву Закарпатської області, навіть заявив про бажання приїхати ознайомитися з ним на місці. І тут же стисло повідомив про свою долю. Виявилось, що він родом із сусідньої Угорщини. А на Захід подався після відомих подій в Угорщині у 1956 році. Там і звела його доля з архівною справою, якій він присвятив майже усе своє свідоме життя. І ось нещодавно, 24 квітня 2003 року, шановний пан Ш. Кечкеметі надіслав мені збірник своїх праць з дарчим надписом.

Слід зазначити, що ім'я Шарля Кечкеметі добре відоме серед архівістів усього світу, адже він перебував на посаді Генерального секретаря Міжнародної ради архівів довгі роки – з 1962 по 1998 і на його рахунок – значний внесок у розвиток теорії і практики архівної справи.

У 2000 році з ініціативи та за сприяння Бельгійського товариства архівів і бібліотек Міжнародна рада архівів опублікувала збірку праць видатного діяча міжнародного архівного руху Ш.Кечкеметі під загальною назвою „Суверенітет. Дискусії. Професійна культура: Нариси з архівної політики”. Як свідчить назва книги, у ній подано для загалу непрості проблеми такої актуальної нині національної незалежності, розвитку

архівної справи і професійної культури у важливій галузі людської діяльності.

Організатори видання приурочили його вихід у світ до XIV Міжнародного конгресу архівів, що проходив 21 – 26 вересня 2000 року у м. Севілья в Іспанії. До збірника включено двадцять дві статті колишнього Генерального секретаря МРА на французькій, англійській та іспанській мовах, що раніше публікувалися окремо у різних фахових виданнях.

„Актуальні проблеми архівів” („La problematique actuelle des archives”) – перша стаття збірника, в основі якої виступ Кечкеметі у 1974 році на міжнародному колоквиумі в Національному центрі наукових досліджень у Парижі. На перше місце, так би мовити, зазначену статтю помістили зовсім не випадково. Адже саме в ній автор професійно розглядає головні проблеми архівної служби: теорію, зокрема фундаментальні поняття та принципи архівістики, а також періодизацію історії архівів та, на чому хочеться особливо наголосити, беручи до уваги нинішнє становище архівів в Україні, роль архівів у державному управлінні. Він характеризує архіви як такі інституції, що можуть зробити не лише значний внесок у поліпшення політичного, економічного та адміністративного управління країною, а й допомогти органам управління виробити систему передачі документів до архівів у відповідності до потреб, нести відповідальність за важливі з точки зору

суспільних інтересів документи, що перебувають у місцях тимчасового, доархівного зберігання (Charles Kecskemeti. *Sovereignty. Disputed Claims. Professional Culture: Essays on Archival Policies.* – Brussels, 2000. – S. 14, 16 – 17).

У статті загострюється увага також на плануванні архівів та інтеграції цих планів до програм національного розвитку. А це, наголосимо, надзвичайно актуально для незалежної української держави. Адже в Україні до нині не існує національної програми розвитку архівної системи, а в окремих програмах, в яких про неї згадується, це – тільки епізодичні згадки, що не мають фундаментального значення.

В рамках статті йдеться також про професійне навчання архівістів та значення регіонального співробітництва, що особливо актуально для Державного архіву Закарпатської області.

Забезпечення належного рівня функціонування архівної системи кожної цивілізованої держави вимога часу, робить висновок архівіст – професіонал. Архіви, зазначає він, є важливим атрибутом національного суверенітету (*Ibidem.* – S.23 – 24).

У статті „Угоди та конвенції: двосторонні та багатосторонні моделі щодо переміщення архівів” аналізуються суперечливі проблеми власності архівів та найголовніші міжнародні документи з цього приводу. Шарль Кечкеметі розглядає зміст поняття „спільна архівна спадщина” і відповідні угоди. Розкривається технологія та етапи підготовки і укладення зазначених угод і конвенцій. Стаття вдало доповнена добіркою документів, зокрема фрагментами (подано статті 93,191 – 195) Сен – Жерменського мирного договору 1919 року та Конвенцією, укладеною Угорщиною, Італією, Польщею, Румунією, Югославією і Чехословаччиною 6 квітня 1922 року, що мають безпосереднє відношення до Закарпаття (*Ibidem.* – S.23 – 24.) та ін.

Актуальні проблеми архівного будівництва містять статті „Архіви, роз-

виток і національний суверенітет” та „Архіви для всіх”. Дослідник і багаторічний практик архівної служби високо цінить роль і місце архівів у системі органів державного управління. Від їх діяльності у певній мірі залежить розвиток суспільства. Одночасно він застерігає від переоцінки їх значення у системі управління. Загострюється увага до архівних фондів, що становлять спільний інтерес декількох країн. Автор наголошує, що розчленування таких фондів недопустиме, бо у такому разі вони втрачають будь – яку інформаційну цінність (*Ibidem.* – S.153). Міжнародні норми передбачають особливий статус подібних документальних зібрань. Це питання становить значний інтерес і для України, зокрема Карпатського регіону.

Цікавими є „Роздуми про міжнародне співробітництво”(с.155 – 171), в яких автор вдається до короткого екскурсу в історію міжнародного співробітництва у галузі архівної справи. Важливими проблемами міжнародного співробітництва залишаються умови доступу до архівів, спірні питання, зокрема доля та можливості використання переміщених документів. Науковий спір з приводу переміщених документів, зазначає класик архівної справи, набув політичного забарвлення та перспективи загострення і увіковічнення. Цілком справедливо наголошується, що ступінь відкритості архівних сховищ у великій мірі залежить від обсягів фінансового забезпечення архівної системи. Адже без достатньої кількості належним чином обладнаних приміщень, необхідної кількості спеціалістів – архівістів та без відповідного упорядкування фондів, видання описів та іншої довідкової літератури, архіви просто не в змозі працювати у повномасштабному відкритому форматі (*Ibidem.* – S.159.). Автор прихильник лібералізації доступу до архівної інформації, але не відкидає і право на існування конфіденційної інформації. Він справедливо зазначає, що нерідко обмеження доступу до документів

пояснюється необхідністю захисту інтересів держави. Однак, є випадки коли так званий „захист інтересів держави” служить приводом для обмеження доступу до джерел історичної правди – архівних документів. Так, зокрема роблять угорські архівісти з окремим пластом документів, що стосується історії українських земель (у цьому нас переконує власний багаторічний досвід контактів з угорськими колегами). Ш. Кечкеметі стверджує, що подібні обмеження носять переважно політичний характер. А переважна частина документів, близько 90 – 95 відсотків, не містять інформації, що може зашкодити репутації держави.

Характеризуючи документи конфіденційного характеру, що містять інформацію стосовно прав особи та її приватного життя, вчений – архівіст займає загальноцивілізаційну позицію захисту інтересів і прав особи. Навіть при зміні влади, зазначає він, ці права повинні бути захищені: документи, віднесені до секретних старою владою на підставі мотивів, які сьогодні не діють, не стають автоматично відкритими після зміни режиму. Вони можуть містити дані, яким надали конфіденційний характер на підставі наявності в них характеристик щодо прав людини чи її приватного життя (Ibidem. – S.356).

В статті порушуються також питання лінгвістики і деонтології в діяльності міжнародних архівних організацій. Міжнародна рада архівів ввела в практику своєї повсякденної діяльності використання двох мов – англійської та французької. А в роботі міжнародних конгресів використовуються п'ять мов: дві вищезазначені робочі мови, а також німецька, російська та іспанська.

Високо оцінюючи роль і місце Міжнародної ради архівів, автор наголошує, що з часу заснування МРА радикально трансформувалася і з європейської стала всесвітньою організацією з багатьма прерогативами та повноваженнями. Водночас МРА добре

інтегрована до мережі міжнародних організацій. Вона тісно співробітничала з ЮНЕСКО, має статус спостерігача у двох установах ООН, реалізує спільні проекти з десятком неурядових організацій.

На завершення статті зроблено висновки, з якими не можна не погодитися:

а) певні обмеження доступу до документів є неминучими, а, отже – законними;

б) загальний інтерес до пізнання вимагає зняття будь – яких обмежень доступу до документів, за винятком необхідних;

в) в інтересах усіх, щоб кожна нація мала вільний доступ до джерел історії;

г) архіви, створені спільною історією, повинні бути і спільним надбанням...

Завдання створення 'підручника з архівознавства міжнародного зразка та урахування специфіки становлення і функціонування архівної системи в країнах третього світу при здійсненні програми модернізації архівної інфраструктури ставляться у статтях „Промова на захист архівної енциклопедії” та „Про політику розвитку архівів” (с.183 – 201).

Кодексу етики архівістів, представленого в 1996 році секцією професійних організацій МРА, присвячена стаття „Новобудова для професії: архівна деонтологія”. Її лейтмотивом є теза про те, що політичні симпатії архівістів не повинні впливати на їхню професійну діяльність. Порівнюючи роботу архівіста з роботою лікаря, класик архівної справи зазначає, що у випадку вирішення дилеми знищувати чи зберігати, передати чи залишити, заперечувати чи визнавати право власності інших, архівіст буде діяти цілком так само, як і лікар, згідно з нормами професійної етики, моральними принципами (Ibidem. – S.356). Ш. Кечкеметі робить висновок, що дві етичні норми необхідні для державних архівістів: 1) вони як хранителі документальної спадщини і як управляючі інформацією повинні усвідомлювати, що праця

архівістів служить інтересам майбутніх поколінь; 2) у своїй діяльності архівісти повинні бути політично нейтральними. Як справжні професіонали вони не повинні бути ні активістами існуючої влади, ні прихильниками опозиційних сил (Ibidem. – S.244). Одночасно не можна погодитися з думкою автора статті про те, що дебати з приводу професійної етики тільки розпочинаються.

Становлення інформаційного суспільства, що бере початок у 70 – 80 – х роках ХХ століття, призвело до формування моделі нової цивілізації. У глобальному інформаційному суспільстві нові інформаційні і комунікаційні технології впливають на хід часу та межі простору, змінюють традиційну економіку, соціум, політику, менталітет націй та індивідуумів, сприяють глобалізації міжнародного співробітництва. Перспективи діяльності архівістів та архівів в умовах інформаційного суспільства розглядаються у статті „Куди крокують архіви світу?”

Поняття національної та європейської архівної спадщини, об'єктивного висвітлення історії, трансформацію відносин у архівному середовищі Європи у 90 – х роках ХХ століття та організацію переговорів та прийняття міжнародних угод у галузі архівної справи і т. ін. розкриваються у статтях: „За плюралістичну і толерантну перспективу вивчення історії. Різноманітність джерел і нові дидактики”, „Архівні засоби подолання недостатніх знань”, „За нову архівну Європу” та „Попереднє вивчення принципів та критеріїв, яких слід дотримуватися під час переговорів”.

В останній статті, як і в наступній – „Переміщені європейські архіви: чи настав час для повоєнного врегулювання питання”, автор торкається гострої проблеми реституції архівів та забезпечення широкого доступу до них. Зазначена проблема актуальна і для України в цілому та Закарпаття, зокрема. Користуючись нагодою, зазначимо, що у автора цих рядків є кілька публікацій на зазначену тему; він

також брав участь у чотирьох засіданнях українсько – угорської комісії з питань реституції культурних цінностей.

Шарль Кечкеметі констатує, що переміщення європейських архівів відбулося внаслідок політичних та військових причин – розпаду держав, формування нових держав, воєнних дій і т. ін. Гортаючи сторінки середньовічних міжнародних договорів та угод, знаходимо окремі пункти щодо архівів, що почали вноситися в договори про анексію певних територій ще в ХVІ столітті. А систематичне включення параграфів про передачу адміністративних архівів разом із відповідною територією до юрисдикції іншої держави має місце із ХVІІ століття. Автор піддає аналізу основні положення цих договорів та їх еволюцію згідно із змінами політичного стану в Європі, зокрема напередодні Першої світової війни, у період між двома світовими війнами та ін. (Климова К.І., Матяш І.Б., Палієнко М.Г. „Куди прямують архіви...?” (До виходу у світ збірника праць Шарля Кечкеметі) // Архіви України. – 2001. - № 4 – 5. – С.186. (Це перший і поки що єдиний відгук в Україні на вихід у світ збірника статей Ш. Кечкеметі). Ш. Кечкеметі зазначає, що Друга світова війна започаткувала нову сторінку в історії архівів. Саме в результаті цієї війни розпочалися масові переміщення архівів. І проблема переміщених архівів у роки Другої світової війни не вирішена до нині, а тому потребує розгляду та вирішення у відповідності з нормами міжнародного права, рівноправності та взаємоповаги між державами. Автор вважає, що з метою якнайшвидшого вирішення цієї проблеми світове архівне співтовариство повинно здійснити: 1) збір інформації про вивезені та переміщені архіви, 2) укладення переліків документів, 3) лібералізацію доступу до архівів, 4) повернення архівної спадщини шляхом мікрофільмування та ін.

Про роботу ЮНЕСКО та Міжнародної ради архівів упродовж 1970 – 1990 років щодо урегулювання проблеми

переміщених архівів та вирішення спірних питань у галузі архівної справи йдеться в публікації „Обговорення архівних претензій. Діяльність ЮНЕСКО та МРА від 1976 р.”

У доповіді колишнього Генерально-го секретаря Міжнародної ради архівів – „До питання про архівну політику в провідних міжурядових системах”, з якою він виступав на 17 – му Міжнародному конгресі історичних наук у Мадриді (1992 р.) та опублікованій у збірнику, розглядається проблема збереження і використання архівних документів міжнародних та міжурядових організацій.

Публікація „Роль Міжнародної ради архівів в Європі після 1992 р.” засвідчує, що на діяльність архівів у зазначений період значний вплив зробили трансформаційні процеси у політичному житті європейських країн. Це період переходу від конфронтації до мирного співробітництва. У зв'язку з цим завдання архівістів полягало у налагодженні та поглибленні професійних контактів.

Основними завданнями плану щодо „архівних дій у Європі” Шарль Кечкеметі визначив:

- зміцнення матеріально - технічної бази архівів;
- доступ до архівів;
- ліквідація повоевних спірних проблем;
- планомірна автоматизація архівів;
- координація допомоги у справі модернізації архівів.

Кечкеметі висловив думку про те, що економічно заможніші країни Європи зможуть надати допомогу менш розвиненим країнам у справі запровадження нових інформаційних технологій в архівні системи; архіви європейських країн та країн Північної Америки зможуть сприяти своїм досвідом та ресурсами реалізації програм модернізації архівів Східної Європи та третього світу.

Характеристиці світового архівного співтовариства в чітко визначений період

присвячена публікація під назвою „Після Пекінського конгресу: Короткий огляд становища архівів світу”. Пекінський конгрес, як відомо, відбувся у вересні 1996 року у столиці Китайської Народної Республіки. У його роботі взяли участь більше 2 000 архівістів із 120 країн світу (Климова К.І., Матяш І.Б., Палієнко М.Г. „Куди прямують архіви...?” (До виходу у світ збірника праць Шарля Кечкеметі) // Архіви України. – 2001. - № 4 – 5. – С.187).

Зміни в розвитку світового співтовариства, глобальна інформатизація суспільства зумовили значні трансформації архівної системи. У зв'язку з цим, зазначає Ш. Кечкеметі, характерними новими поняттями архівної системи стали „електронні документи”, „комп'ютерні бази даних та мережі”, „стандартизація, планування, управління”, „цілі, пріоритети, стратегія”, „політика доступу та політика збереження архівних документів”. А це, в свою чергу, є свідченням того, що архівісти прагнуть рухатися в руслі вимог новітніх цивілізаційних процесів. Архіви стали більш відкритими та доступними.

Автор сформулював три найважливіші завдання сучасних архівів:

- 1.Захист та збереження архівів від руйнування та знищення у ході воєнних дій та внаслідок природних катаклізмів;
- 2.Доступ до архівної інформації;
- 3.Розв'язання спірних питань.

У статті „Правовий статус архівів Міжнародної служби розшуку в Арользені” висвітлюється історія заснування Міжнародної служби розшуку, аналізується склад її фондів, законодавчі акти, що регулюють діяльність організації, а також правила доступу та використання документів.

Різні підходи до визначення поняття „документальна пам'ять нації” та порівняння французької і англійської „моделей” управління архівами розглядаються у статті „Об'єднання розпорошених архівів з метою збереження пам'яті нації”.

Зазначається, що після 1790 року, тобто після заснування Національного архіву Франції, європейські держави одна за одною почали братися за виконання функції забезпечення збереження історичної пам'яті нації („the memory – keeping function”). Напередодні Першої світової війни вже більша частина європейських країн сформувала національні архівні установи. У нинішній час національні архівні системи функціонують в усіх країнах Європи та в більшості країн – членів ООН.

Одночасно у різних країнах в ході створення архівних служб сформувалися системи із певними характерними рисами, що зумовлено регіональними факторами: політичною історією, структурою системи державного управління, особливостями утворення та зберігання документів, клімату країни, рівня фінансового забезпечення, законодавства у галузі архівної справи та освітніх систем. Аналізуючи архівні системи різних країн, Ш. Кечкеметі віддає перевагу „англійській” моделі, яка, на його погляд, нині найбільше відповідає новітнім вимогам, що ставляться перед архівами державою, суспільством та наукою.

Завершальний висновок Шарля Кечкеметі має, на наш погляд, особливу значимість, адже він формулює основне завдання політики держави у галузі архівної справи лаконічно і всеохоплююче: завдання державної політики щодо архівної справи полягає у стабільній підтримці національної архівної системи, діяльність якої спрямована на забезпечення збереження, опрацювання та використання архівної спадщини нації, тобто основ історичної пам'яті народу. Подібне завдання залишається першочерговим для незалежної української держави.

Видання збірника праць багаторічного Генерального секретаря Міжнародної ради архівів Шарля Кечкеметі стало визначною подією в житті архівістів усього світу. Водночас, це помітний вклад у розвиток історії архівної справи.

* * *

У червні цього року виповнилося 55 років Міжнародній раді архівів, яка є найбільш впливовою та, найбільшою організацією архівістів усього світу. Нині до складу організації входить близько 200 держав (Старостін Є. Міжнародна рада архівів: шлях у півстоліття // Студії з архівної справи та документознавства. – Т.3. – К., 1998. – С.138).

Перед створеною у листопаді 1946 року ЮНЕСКО стояло завдання сприяти зміцненню миру і безпеки шляхом підтримки розвитку освіти, науки, культури і вільного обміну інформацією, забезпечення загальної поваги до справедливості, законності, основ свободи для всіх народів.

У числі важливих програм, прийнятих ЮНЕСКО з розвитку культури, помітне місце відводиться архівам. Проект програмної записки в галузі архівної справи був запропонований Національним архівом США. У вересні 1946 року на першій Генеральній конференції ЮНЕСКО вона була обговорена і в цілому прийнята.

Створення Міжнародної ради архівів було проголошено на установчій нараді у червні 1948 року в Парижі. Учасниками цієї наради були експерти ЮНЕСКО і делегати із США, Франції, Великобританії, Італії, Мексики, Голландії, Норвегії та Чехословаччини. Місцем дислокації штаб – квартири Міжнародної ради архівів вирішили залишити Париж, а обране виконавче бюро затвердило президентом Ради генерального директора архівів Франції Шарля Самарана та віце – президентами Х. Дженкінсона (Великобританія) і Солон Дж. Бакка (США) відповідно від східної і західної півкуль. До речі, Солон Дж. Бакк виконав практичну роботу з уточнення профілю майбутньої організації. А допомагав йому активно учасник довоєнного міжнародного співробітництва архівістів англійський історик Х. Дженкінсон. Тобто їх обрання

до керівного складу МРА було не випадковим.

Статут новоствореної архівної організації в його кінцевому варіанті затвердили на першому Міжнародному конгресі архівів 21 – 22 серпня 1950 року в Парижі. Отже, архівна справа стала складовою частиною міжнародного співробітництва. Правда в тодішніх умовах початку „холодної війни” СРСР та деякі інші країни не прийняли запрошення про входження до Міжнародної ради архівів.

На основі основних принципів, сформульованих у Хартії Організації Об'єднаних Націй, МРА поставила перед собою такі завдання: періодично проводити міжнародні конгреси архівів; встановлювати, підтримувати і зміцнювати зв'язки між архівістами всіх країн, між професійними організаціями та іншими публічними або приватними установами, діяльність яких спрямована на організацію, облаштування та збереження архівів; всіляко сприяти збереженню, охороні та захисту від нещасних випадків документальної пам'яті людства, сприяти прогресу у використанні техніки та засобів управління архівами з метою полегшення обміну думками та інформацією в усіх галузях архівної справи; сприяти розвитку архівів та архівної освіти в усіх країнах; сприяти ширшому використанню архівів і поглибленому та неупередженому вивченню документів з метою повнішого розкриття їхнього складу та полегшення доступу до архівів; сприяти, організовувати і координувати на міжнародному рівні будь – яку діяльність з питань управління архівами; співробітничати з усіма інституціями, міжнародними організаціями, урядовими та неурядовими органами, що займаються збереженням документальної спадщини людства і добровільним використанням цих документів (Старостін Є. Міжнародна рада архівів: шлях у півстоліття // Студії з архівної справи та документознавства. – Т.3. – К., 1998. – С.138-139).

Статут визначав умови участі в роботі Міжнародної ради архівів. Зокрема, передбачалося, що членами МРА можуть бути:

А) Центральні дирекції архівів або інші архівні установи, що поширюють свою прерогативу на всю систему архівів держави: національні, центральні, державні, генеральні інспекції та ін.;

В) Національні або регіональні міжнародні асоціації архівістів;

С) Окремі центральні або місцеві установи, навчальні інституції й школи, приватні архіви;

Д) Індивідуальні;

Е) Почесні члени, що своїми працями зробили важливі послуги Раді або зробили значний внесок у розвиток архівознавства.

Право голосу на засіданні Генеральної асамблеї надавалося категоріям представників „А” і „В”. Кожна країна наділялася двома голосами. Рішення щодо прийому нових членів МРА приймається більшістю голосів членів керівних органів Ради. Кожен член МРА має право виходу з її складу, заздалегідь виконавши свої фінансові обов'язки. Сума внесків для кожного з членів МРА визначалася рішенням Генеральної асамблеї. У відповідності з рішенням 7 Міжнародного конгресу архівів, що проходив у 1972 році в Москві, сума внесків для членів МРА категорії „А” „обчислюється в залежності від валового національного продукту і доходу на душу населення кожної країни” (Старостін Є. Міжнародна рада архівів: шлях у півстоліття // Студії з архівної справи та документознавства. – Т.3. – К., 1998. – С.139). Найбільші обсяги членських внесків припадали на США і СРСР, відповідно 12 та 7 тис. доларів. Плата для більшості країн що розвиваються, символічна - по 150 доларів. Певні дотації МРА надає ЮНЕСКО. В результаті, бюджет МРА дещо перевищував 100 тис. доларів США, а тому фінансові проблеми є постійними супутниками цієї, як і багатьох інших, міжнародних неурядових організацій.

Кількість країн – членів МРА постійно зростає. Якщо у 1948 році їх було 14, то у 1994 - 195 . Загальна чисельність, із врахуванням індивідуальних членів, становить 1350 осіб із 150 країн. У 1956 році до МРА вступили СРСР, ПНР, НДР, з недовзі - інші соціалістичні країни. З середини 1960 – х років МРА стала активно поповнюватися членами з країн, що розвиваються. Нині ці країни становлять близько 75 % усього складу Міжнародної ради архівів.

У різні роки представники Радянського Союзу входили до складу керівних органів МРА: Г.А. Белов обирався на посаду віце – президента Ради; першим його президентом, із архівістів соціалістичних країн, був обраний начальник Головного архівного управління при Раді Міністрів Союзу Радянських Соціалістичних Республік Ф.І. Долгих (1972 – 1976 рр.).

Керівним органом ради є Генеральна асамблея, до складу якої входять керівні працівники Ради, члени Виконавчого комітету та делегати від країн – членів МРА. Асамблея збирається під час роботи конгресу на сесії і вирішує питання щодо керівництва і діяльності Ради та його структурних підрозділів, проводить вибори Виконкому, затверджує суму членських внесків і обговорює інші питання міжнародного архівного співтовариства.

У період між сесіями Генеральної асамблеї постійне керівництво здійснює Виконавчий комітет. Згідно із Статутом (редакція 1950 р.) до складу Виконавчого комітету входять: президент, два віце – президенти, генеральний секретар, скарбник та шість виборних членів. У зв'язку із зростанням обсягу листування з середини 1960 – х років утворено Секретаріат МРА. Його постійним місцем перебування є штаб - квартира ЮНЕСКО в Парижі. Хоча організатори світової архівної організації і намагалися закласти до статутних документів принцип рівного представництва у Виконкомі, дотриматися його до цих пір не вдавалося. За 55 – річний період діяльності МРА тільки троє представників так званих другого і третього світів –

Ф. Білян від Югославії, Ф.І. Долгих від СРСР, Ван Ган від Китаю, обиралися на керівні пости в Міжнародній раді архівів.

В практику діяльності МРА увійшло створення професійних комітетів, комісій та робочих груп, що зумовлено потребами розвитку й підвищення ефективності міжнародного співробітництва.

Поступово діяльність Міжнародної ради архівів стала планомірною. Такі спроби були започатковані на надзвичайному конгресі у Вашингтоні у 1966 році. Згодом, у 1971 році було утворено комітет МРА з планування, аналізу й координації діяльності в наданні допомоги щодо розвитку архівної справи.

На початковому етапі діяльність Міжнародної ради архівів здійснювалася переважно на європейському континенті. Але з середини 1960-х років її географічні межі значно розширилися. До її діяльності включаються новостворені молоді держави Азії, Африки та Латинської Америки. Залученню нових країн до МРА сприяли також зміни в Статуті від 1964 року.

Особливе місце в структурі міжнародної організації архівістів посідає Міжнародна конференція „круглого столу” архівів (МККСА), яка згідно з ідеєю її засновника – французького архівіста Ш. Бремана, була покликана створити умови для найглибшого професійного вивчення проблемних питань у галузі архівної справи. Скликана вперше у 1954 році, вона має незаперечний науковий авторитет.

Починаючи із 1950 року Міжнародна рада архівів систематично збирає міжнародні архівні конгреси. Проблемні питання, що обговорюються на міжнародних архівних конгресах публікуються на сторінках журналу „Архівум”, що виходить у світ з 1951 року. У зв'язку з розширенням діяльності МРА на початку 1970 – х років започатковано видання Бюлетня для публікацій поточної інформації про програму ЮНЕСКО в галузі архівної справи, роботу Ради та її структурних підрозділів, регіональних союзів і т.ін.

Міжнародна рада архівів публікує ряд інших видань, зокрема з 1978 року „Міжнародний щорічник архівів”, різноманітні довідкові видання. Виходять у світ видання регіональних архівних союзів. Однак, слід мати на увазі, що більшість із цих видань виходять у світ мізерними тиражами: „Архівум” – 500, а „Бюлетень МРА” – 100 примірників. Тому ці видання не потрапляють до провідних наукових бібліотек.

У 1964 році МРА випустила у світ шеститомний „Словник архівної термінології”. Його публікація стала важливим кроком у вирішенні проблем професійного взаєморозуміння. З врахуванням новітніх досягнень Міжнародна рада архівів у 1984 році опублікувала нове видання Словника. Під егідою МРА функціонували, а частина з них і продовжує діяти, численні архівні школи, стажування, курси (Матяш І., Калакура Я., Лозицький В., Селіверстова К. Концепція підготовки та післядипломної освіти кадрів для архівних установ України // Студії з архівної справи та документознавства. – Т.3. – С.19).

Відомий російський спеціаліст у галузі архівної справи Євген Старостін, аналізуючи розвиток міжнародного співробітництва, виділяє три етапи в діяльності Міжнародної ради архівів.

Перший етап – 1944 – 1956 рр. – характеризується домінуванням західних архівістів, що виявилось в суті статутних документів, в тематиці питань, що обговорювалися, та в належності членів МРА до провідних західних держав, діяльність яких в основному охоплювала європейський континент. Архівісти з довосним стажем – Х. Дженкінсон, Ш. Самаран, Ш. Бребан, Е. Познер, С. Дж. Бакк, Е. Сабб та ін., які були у складі керівництва Міжнародної ради архівів, у своїй роботі орієнтувалися на довоєнний рівень архівознавства. Для цього етапу характерні активні пошуки оптимальних форм організації міжнародного співробітництва архівів, однак реальні історичні умови не

дали можливості реалізувати добрі наміри.

Другий етап – 1958-1966 рр. – це період вступу до МРА архівістів СРСР та інших країн соціалістичного табору та подальшої інтернаціоналізації її діяльності. У цей період значно розширилася тематика діяльності Міжнародної ради архівів та залучення до архівної справи нової техніки, включаючи комп’ютерну, ускладнилася структура Ради, почали функціонувати перші спеціалізовані комітети з термінології і сфрагістики, було здійснено реформу Статуту, сформовано у 1963 році Секретаріат МРА з постійним штатом.

Третій етап – розпочався з 1966 року від позачергового конгресу МРА у Вашингтоні, для якого характерним є вступ великої кількості архівних організацій країн, що розвиваються. Одними з першочергових своїх завдань міжнародна архівна організація вважала розвиток професійних програм у країнах Азії, Африки та Латинської Америки, створення, починаючи з 1968 року, мережі регіональних союзів, подальший розвиток структури професійних комітетів, комісій та робочих груп, активізацію видавничої діяльності та завершення оформлення внутрішньої структури Міжнародної ради архівів (Старостін Є. Міжнародна рада архівів... - С.142 -143). Після розпаду соціалістичного табору відбувається подальша еволюція цієї авторитетної спеціальної міжнародної інституції.

Як відомо, Радянський Союз мав досить добре організовану централізовану архівну систему. Тому, справедливо зазначає В. Лозицький, керівництво МРА усвідомлювало, що без участі радянських архівістів, зокрема українських, діяльність Міжнародної ради архівів буде неповноцінною. Листи із запрошенням до участі в роботі МРА надходили неодноразово на адресу Архівного управління Міністерства внутрішніх справ України (Лозицький В.С. Україна в контексті міжнародного архівного співробітництва // Архіви України. – 1998. - № 1 – 6. – С. 87 – 88.

Див. також: Нариси історії архівної справи в Україні / За заг. ред. Матяш І. Б. та Климової К. І. – К.: Видавн. Дім „КМ Академія”, 2002. – С.530). На жаль, неодноразові звернення Міністра внутрішніх справ УРСР Т. А. Строкача до Центрального комітету Компартії України та Ради Міністрів республіки з проханням вирішити питання про вступ Архівного управління МВС до Міжнародної ради архівів очікуваних результатів не дали. Тільки 8 лютого 1956 року, згідно з постановою ЦК КПРС від 19 січня 1956 року, Президія ЦК Компартії України прийняла постанову, яка дозволяла вступ Архівного управління МВС України до МРА. Цією ж постановою було затверджено склад української делегації для участі в роботі III Міжнародного конгресу архівів, до складу якої входили: С.Д. Пількевич – начальник Архівного управління МВС України, П.І. Павлюк – заступник директора по партархівах Інституту історії партії ЦК Компартії України та Г.С. Сизоненко – директор обласного державного архіву УМВС Львівської області.

На засіданні Генеральної асамблеї 25 серпня 1956 року, напередодні відкриття III Міжнародного конгресу архівів, Архівне управління України було офіційно прийняте до Міжнародної ради архівів. Діяльність українських архівістів у Міжнародній раді архівів, наголошує В. Лозицький, завжди була плідною, вони брали активну участь в обговоренні багатьох актуальних проблем міжнародного співробітництва в галузі архівної справи, вносили цікаві й корисні пропозиції з питань архівознавства, археографії, сфрагістики і т. ін. Тому не випадково саме в Україні, у м. Києві, 2-5 вересня 1975 року було проведено XVI Міжнародну конференцію „Круглого столу архівів”. Про її роботу яскраву уяву дає уривок з листа державного радника, почесного директора архівів Франції Гі Дюбока, адресованого начальнику Головного архівного управління України О. Мітюкову: „Завдяки Вам цей „Круглий стіл” був найкраще

організований, аніж інші, які я знаю; робота була плідною. Ми збережемо хвилюючий спогад про нашу поїздку на Україну...” (Цит. за В. Лозицьким – С. 90). Із середини 1950 – х до середини 1980 – х років українські архівісти, насамперед керівники Архівного управління (з 1974 року – Головного архівного управління) Семен Пількевич та Олександр Мітюков, гідно представляли інтереси України в Міжнародній раді архівів.

Із здобуттям незалежності Україна активно включилася до діяльності МРА, її представники брали участь у нарадах та семінарах з питань архівного законодавства (Німеччина, 1992р.), інтеграції партійних архівів до державного архівного фонду (Польща, 1994 р.), а також у беладжійських зустрічах – спеціальних семінарах з питань професійної етики архівістів, норм доступу до документів в країнах Східної Європи, які проводились у 1994-1996 роках. Упродовж 1990-х років архівісти України стали також активними учасниками інших заходів Міжнародної ради архівів, зокрема європейських саммітів архівів та європейських конференцій. Представник України був обраний до складу Виконкому і Бюро європейських програм Міжнародної ради архівів. Це є переконливим свідченням входження української архівної служби до європейських структур МРА.

На XIII Міжнародному конгресі архівів у Пекіні (1996 р.), представника України В. Лозицького, тодішнього заступника начальника Головархіву України, було обрано членом Виконкому Міжнародної ради архівів.

Певна активізація участі архівістів України у міжнародному архівному співробітництві намітилася в кінці 1990-х на початку 2000-х років. Зокрема, у травні 2000 року нинішній голова (тодішній заступник голови) Державного комітету архівів України Г.В. Боряк брав участь у сьомому засіданні Європейського бюро архівів – Відділення Міжнародної ради архівів для Європи і Північної Америки

(ICA/EUR), що проходило у столиці Франції Парижі.

У вересні 2000 року у Севільї (Іспанія) відбувся XIV Міжнародний конгрес архівів на тему „Архіви нового тисячоліття та інформаційне суспільство”, у роботі якого брала участь і делегація українських архівістів на чолі з тодішнім головою Державного комітету архівів України Р. Я. Пирогом (Делеган М. Регіональне міжнародне співробітництво в галузі архівної справи // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство. Міжвідомчий збірник наукових праць. – Вип. 4: Студії на пошану Руслана Пирого. – К., 2001. – С.201. Конкретніше про міжнародне співробітництво українських архівістів у 1990-х – на початку 2000-х років див. там же, с.199-202). У 2002 році українські архівісти були учасниками I засідання Комітету сприяння та обслуговування користувачів Міжнародної ради архівів (березень, м. Лунд, Швеція), чергового засідання Комітету з архівного законодавства Міжнародної ради архівів (квітень, м. Брюссель, Бельгія), VIII Міжнародній конференції архівів країн Центральної і Східної Європи (травень – червень, під Варшавою, Польща), першому засіданні новоствореного Комітету по збереженню архівів у помірному кліматі МРА (червень, м. Смоленіце, Словацька Республіка), у V засіданні українсько – угорської комісії у справі повернення культурних цінностей, що потрапили у роки Другої світової війни на територію інших країн (вересень, м. Будапешт, Угорщина; учасником цього засідання був і автор цих рядків), архівному самміті держав СНД та засіданні Євразійського регіонального відділення МРА EURASIKA, XXXVI Міжнародній конференції Круглого столу архівів (листопад, м. Марсель, Франція) (Див.: Вісник Державного комітету архівів України (квітень – червень 2002 року). – Вип. 2 (10). – К. – С.243 – 246. Вип. 3 (11). – С. 57 – 59, 62. Вип. 4 (12). – С. 154 - 158). А нещодавно, у жовтні 2003 року, нинішній голова Державного комітету

архівів України Г. В. Боряк взяв участь у роботі Міжнародної конференції „круглого столу” архівів у Кейптауні.

З початку виходу у світ „Вісника Державного комітету архівів України” (2000 рік) у кварталнику подається насичена інформацією рубрика „Міжнародні контакти Державного комітету архівів України”. Про міжнародні контакти українських архівістів вміщують матеріали також науково-практичний журнал „Архіви України” та щорічник „Архівіст. Вісник САУ” (Спілки архівістів України).

Українські архівісти беруть активну участь у діяльності Міжнародної ради архівів. Але інформатизація суспільства вимагає подальшого розширення міжнародних зв'язків архівних установ України.

Складний 55-річний період діяльності Міжнародної ради архівів прислужився, переважно, загальноцивілізаційним інтересам. Протягом минулих років МРА була найбільш активним ініціатором двосторонніх контактів та проектів. Вона створила довірливий транскордонний клімат і безперервно доводила цінність транскордонного обміну ідеями та досвідом. Російський вчений – архівіст Є. Старостін, віддаючи належне вкладу багатьох діячів у розвиток міжнародного архівного руху, особливо виділяє Шарля Кечкеметі, незмінного генерального секретаря МРА. ”Саме йому, - зазначає Є Старостін, – висококультурній людині, професіоналу вищої проби з природженим почуттям інтернаціоналізму, вдалося блискуче виконати роль лоцмана і уникнути тих підводних каменів, яких було вдосталь на шляху МРА” (Старостін Є. Міжнародна рада архівів... – С.143).

Вважаємо, що коротка інформація про збірник статей Ш. Кечкеметі та про діяльність Міжнародної ради архівів, якій у цьому році сповнилося 55 років, буде корисною для науковців та студентів, для всіх, кого цікавить збереження історичної пам'яті земної цивілізації та свого народу.

Делеган М.В. (Ужгород)